ACC. N:R. 4825.

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Landskap: Skåne

Härad: Ska

~~Socken~~: Falsterbo stad

Uppteckningsår: 1936.

Uppteknat av: Kristian Persson

Adress: Skanör.

Berättat av: fiskaren August Bengtsson

Född år ..... i .....

Uppteckningen rör Ålfisket.

sid. 1-6.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 4825

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne

Härad: Skytts

Socken: Kivgs

Uppteckningsår: 1936.

Upptecknat av: Kristian Persson

Adress: Skanör.

Berättat av: en fiskare från Kämpinge

Född år ..... i .....

Uppteckningen rör Pilekäppen i fiskets tjänst. sid. 7-10.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

4825

Skanör den 24 april 1936.

Till Redaktören för
Sydsvenska Dagbladet Snällposten,
Malmö.

Härmed översändes ännu ett bidrag till artikelserien om fiske. Då under äldre tider fiskarena aldrig fotografer rades i sitt arbete har jag ej kunnat illstrera artikeln. En stämningsfull bild av en skånsk pilevall skulle kanske kunna ersätta.

Högaktningsfullt

Kristian Persson.

Tel. 108 Skanör.

(4)

1. (18) LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

De moderna ålbottengarnen introduceras i Sverige.

Höstfisket efter ål tillför årligen vårt land stora ekonomiska värden, och många fiskare ha en ibland ganska god bärgning av detta fiske, som avser fångst av den lekmogna vandringsålen, vilken när hösten kommer beger sig åstad till lekplatsen ute i Atlanten. Det är stora mängder ål, som varje år emigrerar från våra sjöar och kusttrakter. Det gäller för ålfiskarena att hindra så många ålar som möjligt att lämna våra farvatten. Och enär det finns havsforskare, som förmoda, att den ål, som från de de nordiska vattnen söka sig till den långt avlägsna lekplatsen, ej orkar med färdens strapatser utan dukar under innan den fått tillfälle att fortplanta släktet och således icke är till någon nytta ur befolkningssynpunkt kan fisket bedrivas hur intensivt som helst utan skada åsamkas fiskbeståndet. Det blir ålar med närmare väg till lekplatsen, som få svara för släktets bestånd.

Ålen är en slug fisk. Dess yttre utseende och dess inre egenskaper stå i en viss harmoni med varandra. Ålfiskarena ha många historier att berätta om ålens list. Ålen smiter också oftast förbi alla än så slugt utlagda fällor, bara den kan se dem. Under dagen och under månljusa nätter räknar ålfiskaren icke på någon fångst. Men om nätterna äro mörka eller vattnet grumligt blir ålen lätt fången. Under lekvandringen kommer ålen i stora svärmar, och det är dessa svärmar ålfiskaren vill fånga. En mörk natt med lagom pålandsvind kan ibland en liten förmögenhet simma in i fångstredskapen.

Ålfiskets ekonomiska avkastning är nu mycket betydande. Årligen fångas vid vårt lands kuster omkring 1500 ton ål till ett förstahandsvärde av cirka 2 1/2 mill. kronor. Sötvattensfisket efter ål är ej här medräknat. Största delen av den vid kusten fångade ålen är vandringsål, som fångas i bottengarn. Undersöker man samma siffror för endast ett trettietal år sedan äro de helt obetydliga. Orsaken till detta väldiga uppsving inom ålfisket under endast några få år är att ett nytt fiskredskap det s. k. bottengarnet kom i användning. Detta redskap kan sägas ha haft en revolutionerande betydelse för ålfisket.

Då redskapets införande i Sverige icke ligger längre tillbaka i tiden, och då de personer, vilka först använde det moderna ålbottengarnet

4825

i vårt land ålfiskarena, August och Olof Bengtsson i Falsterbo, ännu äro i livet, erbjuder det inga svårigheter att få veta de närmare omständigheterna, när de och deras fader fiskaren Bengt Christiansson, död sedan år 1925, började fiska med bottengarn.

Vad här i fortsättningen berättas är baserat på uppgifter lämnade av herr August Bengtsson i Falsterbo, som kan säga:"Jag vet det, ty jag var själv med."

Bottengarn av denna typ hade sedan många år tillbaka använts vid både danska och svenska kusten för fångst av sill, näbbgäddor, lax och torsk. Även några ålar fångades då och då i garnen.

Omkring år 1905 hade några danska fiskare under höstmånaderna satt ut ett bottengarn i Kjögebukten för att fånga sill. Det hade blåst en långvarig sydost vid, och vattnet var grumligt och upprört. Fiskarena foro ut för att vittja sitt bottengarn och få till sin stora förundran en god fångst av ål. Något dylikt hade de erfarna fiskarena aldrig förr varit med om. Det stämde dem till eftertanke. Man kände till att ålen var svår att fånga på dagen. Kunde ålfångsten bero på att ålen på grund av den dåliga sikten i det grumliga vattnet inte hittat ut igen genom öppningen. Kanske fiskredskapen varje natt besöktes av ålar, som i dagningen lämnade redskapet igen. På förslag av en av fiskarena slog man en liten ålryssja till bottengarnets kalv. Ryssjan var försedd med s. k. "melyck", som hindrade ålen att gå ut igen; dylik "melyck" fanns ej å kalven. Nästa morgon var ryssjan till bristningsgränsen full med ål, och fångsten upprepades natt efter natt en tid. Ålbottengarnet var uppfunnet. Att så stora mängder ål fanns i sjön, hade fiskarena aldrig förr vetat. Vandringsålen hade skickligt undvikit fångstredskapen eller också tagit sig utur dem igen, utan att människan ens visste om att den fanns.

Nu började ett förut oanat uppsving för ålfisket i Danmark. Nyheten spred sig längs danska kusten, och meningen var, att saken i det längsta skulle hållas hemlig. Men affärsintresset förde nyheten vidare, och redskapet introducerades i Sverige av en dansk åluppköpare.

Under 1900-talets första år låg ålhandeln i händerna på tyska uppköpare. En tysk, av fiskarena kallad"Jakob" trafikerade kusten med ett nittiotal ålkvassar och köpte upp ålen efter hand, som den fångades. År 1905 föresatte sig en fiskhandlande vid namn Thorsson i Trelleborg att konkurrera med tysken. Han erbjöd fiskarena 10 öre mer pr kilo i betalning för ålen, än "Jakob" betalade. Thorsson överlät sedermera kontrakten med fiskarena till den danske åluppköparen Brammer i Fredriksverk vid Isefjorden. Brammer köpte även ål av de danska ålfiskarena och kän-

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

de deras nya fiskemetoder, men han var förbjuden att omtala något. Men Brammer ville gärna öka sin omsättning och tyckte sig få för litet ål av sina svenska avnämnare, varför han skvallrade. Bengt Christiansson anmodade då Brammer att köpa ett ålbottengarn till honom från någon av de fabriker i Korsör och Köpenhamn, som börjat tillverkningen av de nya garnen.

Under vinterns lopp kom en agent för en dansk fisknätfabrik till Kämpinge, troligen efter påstötning av Brammer. Han samlar fiskarena i Kämpingeorten och visar dem en modell av ålbottengarnet, som han stället upp på ett bord. Fiskarena äro mycket betänksamma, många rent fientliga mot det nya. En av fiskarena yttrade:"Ja, ska någon riktigt lura oss, så ska det nog vara en dansker." Ingen ville göra affär, och det såg ut som om dansken skulle ha gjort resan förgäves. Han fick dock slutligen övertalat Bengt Christiansson att köpa ett mindre bottengarn med den nya konstruktionen. Garnet kostade 1800:- kronor, och dessutom måste pålar anskaffas för fastsättandet av garnet. Affären ansågs av de andra fiskarena mycket vågad. Bengt Christiansson riskerade allt vad han ägde och litet till på affären. En av kämpingefiskarena yttrade också:" Ja, ska någon bli lurad så får det bli Bengt." Men varken Bengt Christiansson eller de av hans söner, som då voro honom behjälpliga vid fisket fingo ångra denna affär.

Garnet levererades från fabriken först sedan höstfisket börjat, och man var ej färdig att sätta garnet i sjön förrän oktobermörkret, då det placerades väster om en rad av 40 s. k. ryltehommor. Ålen, som kommer från öster, skulle alltså först träffa på de gamla redskapen, och till ålbottengarnet skulle alltså endast den ål komma, som sluppit förbi de andra hommorna. Man hade så litet förtroende för det nya redskapet, att man icke ville sätta det där man räknade få den bästa fångsten.

Första dagen redskapen vittjades efte r det att det nya redskapet satts i sjön fångades 40 ålar i alla hommorna och 30 ålar i bottengarnet. När det så blev mörkare om nätterna ökades fångsten. Andra dagen tog man 45 ålar i hommorna och 60 ålar i bottengarnet. Efter fjärde dagen slutade man att räkna ålarna i hommorna. Då var bottengarnets ryssja dagligen till bristnigsgränsen full med ål. Till slut blev man trött på arbetet med ryltehommorna, vilka togos upp. I stället satte man ut ett provisoriskt bottengarn. Till arm tog man en not, som använts för fiske efter näbbgädda, och utanför armen satte man två ryssjor för att fånga den ål, som följde armen utåt. Trots att detta redskap saknade fyrkant blev fiskresultatet däri bättre än i alla de hommor, som använts under de föregående åren. Det nya ålbottengarnet avkastade det första året — trots att det ej använts under hela fiskeperioden — 6000 kronor.

FOLKLIVSARKIVET Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Under åren närmast förut hade hela Bengt Christianssons ålfiske endast givit mellan två och tre tusen kronor i bruttoinkomst.

Detta till trots var det med mycket stor tvekan Bengt Christiansson och hans båda söner Olof och August skuro sönder sina 160 prima ryltehommor. "Flår" och "bäll" kastades, men själva "bussmeret" bands tillhopa och användes till landrader för de nya bottengarn, som anskaffades. Till fiskets början år 1909 voro nio bottengarn färdiga att sättas ut. Den danska fisknätsfabriken gav villigt kredit.

Den största svårigheten vid garnens utsättande var att få pålarna ned i den hårda sandbottnen i Falsterbo, där nu Bengt Christiansson arrenderade fiskerätten inom strandäganderättsområdet av staden Skanör med Falsterbo. I Danmark slogs pålarna fast i bottnen medelst släggor eller hejare. Bengt Christiansson anskaffade några släggor av fyra kilograms vikt och placerade sina söner med släggorna i händerna på två tillhopabundna båtar. Och där svettades och slogs, tills man förstod, att det skulle bli omöjligt att slå ned alla de behövliga pålarna på detta sätt. Efter flera dagars arbete hade man endast fått sex pålar en halv meter ned i sandbottnen. På lerbotten erbjuder det inga svårigheter att på detta sätt slå ned pålar, men sandbottnen är för hård härför. Fiskarenas förhoppningar förbyttes i ängslan. Vad skulle man nu med de dyrbara garnen, när man inte kunde få dem fast ute i havet? Det skulle bli fiskarenas ruin. Men nu var hjälpen som närmast. På sommaren år 1908 byggdes badbryggan tillhörande hotell Falsterbohus. Byggmästare O. H. Lindahl i Falsterbo hade arbetet under utförande. Arbetarna strävade som bäst med att med stora träklubbor s. k. kyllor slå järnvägsräls ned i sandbottnen. En tysk badgäst från hotellet står och ser intresserad på under det han stöder sig på sin promenadkäpp. Under det han står där, borrar käppen sig ned i sanden, och samtidigt ser han med vilken möda arbetarna några få meter från stranden försöka slå ned en rälsbit. Han gjorde då den reflektionen, att det måste vara vågorna i strandbrynet, som slammade upp sanden och gjorde bottnen lös där. Han föreslog byggmästaren att under starkt tryck pumpa vatten ned i sandbottnen och slamma upp bottnen på det ställe, där rälsen skulle sättas fast. Anordningen visade sig utmärkt. Rälsen kunde nu med endast handkraft med lätthet av en man borras ända till två meter ned i sandbottnen. Byggmästare Lindahl delgav ålfiskarena sin erfarenhet, och det blev nytt hopp för de pessimistiska fiskarena. En pump lånades av järnvägsbolaget, och man satte åter igång med pålningsarbetet. Nu gick det hela som en dans, man log och skrattade under arbetet. Det var något annat än att stå och slägga; men säg den glädje, som varar beständigt? När man arbetat en stund och fått ned några pålar, hoppade den först nedpumpade pålen som en champagnekork ur flaskan upp ur vattnet. Snart kom nästa, och efter en stund flöto alla pålarna om-

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

kring, och det var snopna fiskare, som begrundande betraktade förödelsen. Men det var inte att ge sig. Hela deras utkomst hängde på, om de lyckades få ut sina dyrbara bottengarn. En rälsbit hämtades ut, och med denna försökte men packa till sanden omkring pålen. Man förstod att orsaken till missödet var att sanden först packade sig kring övre delen av pålen och att vattnet i nedre delen av hålet utövade tryck under pålen. Först sedan man funderat ut att spänna pålen, så att den stod snett i vattnet, kunde man få den att stanna kvar. Numera sätter man landarmen mellan dubbla rader pålar, vilka spännas med tågvirke så att de luta mot varandra.

Vid motor- och fiskeriutställningen i Köpenhamn år 1912 blevo de svenska ålfiskarena i tillfälle att lära sina danska yrkesbröder detta sätt att få de stora pålarna fast i sandbottnen. Även ha svenska ålfiskare funderat ut förbättringar i ålbottengarnets konstruktion, vilka visat sig vara så goda, att de danska fisknätsfabrikerna nu infört dem vid tillverkningen. Samarbetet har alltså visat sig vara till gagn även för det danska fisket.

Fiskarena Bengtsson försökte till en början att hemlighålla fångstresultatet. Arrendetiden utgick för dem med år 1910, och de ville helst ha förnyat sitt arrende innan de nya fiskemetoderna blevo mera allmänt kända. De kunde då riskera, att någon annan överbjöd dem och tog arrendet ifrån dem. Att dölja fångsterna var inte lätt. Arbetet med ryltehommornas förvandling till landarmar för bottengarn skedde vid ljus mitt på dagen bakom nedrullande gardiner. Under arbetet överraskades man en gång av en tulltjänsteman, som dock lovade tiga. Det gick ändå ej att hålla det hemligt mer än första året, när endast ett garn var i bruk. Nästföljande fiskesäsong blev ålfångsten så stor, att det var omöjligt att dölja den, och arbetet blev så omfattande, att personer även utanför familjekretsen måste anställas.

Nyheten spred sig hastigt längs kusten, och Bengt Christiansson fick brev på brev från fiskare, bl. a. från Älabodarna och Sandhammaren, vilka hört talas om de stora ålfångsterna i Falsterbo. Bengt Christianssons svar blev: "Köp danska ålbottengarn!" Ålbottengarnet började nu sin marsch kring Sveriges kuster, och nu stå ålbottengarn vid ålbottengarn, där en ledig och lämplig plats finnes, från trakten söder om Kullen till Landsort.

Strandägarna började vädra förtjänst och avkräva fiskarena stora arrendeavgifter. Det är således ålbottengarnet, som skänkt stranden des s

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

4825

nuvarande höga värde och givit många strandägare förmögenheter.

Ålbottengarnet har den fördelen framför förut använda redskap, att det kan placeras även på mera för vind och ström utsatta platser. Man kan därför nu fiska ål på orter, där förr intet dylikt fiske kunde bedrivas.

Aven fiskas det numera med ålbottengarn i stor utsträckning med vederbörandes tillstånd på Kronans vatten utanför strandägarens fiskeområde.

Det varom här berättats är ett stycke svensk kulturhistoria så gott som något. Millionvärden ha skapats, och många händer ha satts i arbete. Kustfisket har har fått ett uppsving, varom ingen för trettio år sedan drömde. Fattiga fiskare ha skapat sig förmögenheter, och vår handelsbalans har fått ett gott tillskott, då största delen av den ål, som fångas, exporteras. Både enskilda och samfälligheter ha stora inkomster av sin strand. Staden Skanör med Falsterbo baserar c:a femtedelen av sin budget på ålfiskearrenden. Här finns även tillfälle för en svensk fisknätsindustri att växa fram, ty ännu behärskar de danska fisknätsfabrikerna helt marknaden.

Det var djärvt av Bengt Christiansson att, trots sina små ekonomiska förutsättningar, sätta allt på ett kort och inköpa det dyrbara och oprövade fiskredskapet, och när motgångarna kommo, tappade han icke modet utan bemästrade svårigheterna med okuvlig energi, flit och arbete. Visserligen var det hela i mångt och mycket ett tillfälligheternas spel, men den, som förstod och var tillräckligt förutseende att inte låta tillfället gå sig förbi, han är värd den vinst, han själv lyckades göra, och bör äras för den tjänst han gjort sina medmänniskor och det ekonomiska framåtskridandet.

Skanör den 20 mars 1926.

Kristian Persson.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Kristian Persons uppsats 4825

6a
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

(18)

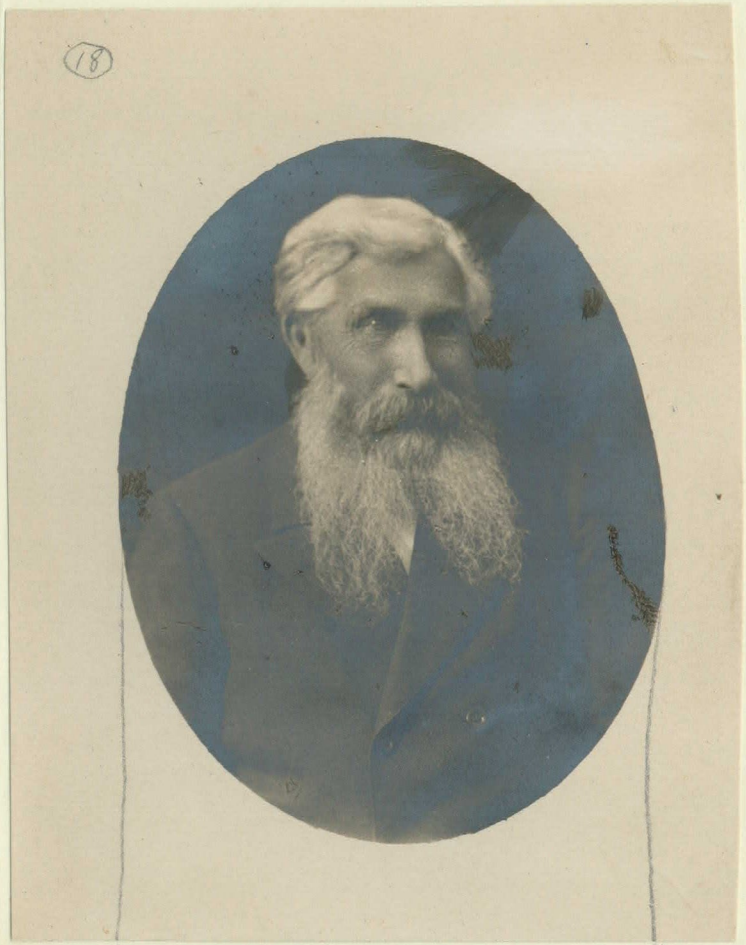

1.

← Bredd 7 cm →

1. Brant Christiansson introducerade älbollengrunen i Sverige.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

4825

Pileköppen i fiskets tjänst.

Våra skånska pilevallar ha även fått lämna material vid forna tiders hemtillverkning av fiskredskap.

En fiskare med härstamning från Kämpinge strand berättar, att där bosatta ålfiskare tidigt på våren begåvo sig inåt landsbygden för att där skära pilkäppar till bågar i de stora stockhommorna och de mindre s. k. "ryltehommorna"

I regel hade fiskaren redan tidigare gjort överenskommelse med en lantbrukare att få skatta hans pilvallar på lämpliga pilkäppar. Bonden erhöll 50 till 60 öre tolften för käpparna. Fiskaren fick själv skära ner och välja ut de skott, som voro lagom långa. Då de största byglarna i hommorna voro omkring 80 cm. i diameter, och käpparna, när de skurits av, måste vara något så när jämntjocka i båda ändarna, måste de vara ganska långa, och endast de treåriga skotten godkändes.

När fiskaren forslat hem sina käppar, skulle de böjas. Detta skulle ske medan de ännu voro gröna. Två tjärtunnor — en heltunna och en halvtunna — fylldes med sten eller fastgjordes vid i marken nedslagna pålar. Detta för att de skulle stå stadigt. Kring tunnorna böjdes pilkäpparna, de större kring heltunnan och de mindre kring halvtunnan.

Vid tunnans överdel fastspikades fem eller sex träklotsar på lika avstånd från tunnans överkant och på ungefär lika avstånd från varandra. Vid klotsarna spikades en träbit, som sköt över klotsens kant upp mot tunnans överkant.

Pilkäppen sattes med ena ändan mellan tunnan och en av spännpinnarna. En man gick runt och tvingade med sitt knä käppen intill tunnan. En annan fiskare följde efter och lyfte käppen över spännpinnen. Fem till sex pilkäppar kunde fästas kring tunnan samtidigt. Efter ett par timmar kunde käpparna tagas ur spännbrädet. Fiskaren satte sin ena fot i mitten av käppen och fattade tag med en hand i vardera av käppens ändar och tvingade dem att mötas. Ett band av pilgrenens saftiga bark slets av, och med detta band surrades de båda ändarna tillsammans, samtidigt skalades banden fria från bark, och sedan fingo de torka tills hösten kom. Då togos byglarna till granskning. De, som godkändes, snedskuros i båda ändarna medelst en bandkniv, och sedan hopspikades de med galvaniserade spik.

Detta arbete var inte lätt att utföra och förutsatte händighet och vana hos fiskaren. Under arbetet med skärningen fastsattes ofta käppens ändar i en träskobock, sådan träskomakarna bruka. I äldre tider fanns i varje by en"bödkare" (tunnbindare), som utförde arbetet åt de fiskare, som inte själva kunde.

4825

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

På 1890 — talet blev det ganska svårt för fiskarena att anskaffa pilkäppar, som då blevo en exportartikel. Särskilt sände man stora mängder pilkäppar till Tyskland, där tunnbinderiindustrin då hade högkonjunkturer. Vid salterier och i konservfabriker samt i hushållet använde man träkaggar och träkärl i stor utsträckning, innan plåtkärl och glasburkar kommit i allmännare bruk. Pilkäpparna användes till tunnband, och hela båtlaster utskeppades. För att ej behöva klyva tunnbanden ville tyskarna ha pilskotten ett — eller högst tvåårigа, varför bönderna sågade kronorna av sina pilträd, innan grenarna blivit så stora, att de lämpade sig till byglar på ålhommorna.

Vid mitten av 1800 — talet och tidigare användes flätade pilgrenar till landarm för ålhommorna. Särskilt var det de fattigaste bland fiskarna, som ersatta hampa och hör med detta billiga material. Armen, som skulle leda vandringsålen till homman, gjordes c:a 17 famnar lång. I bottnen nedslogs pålar på lika avstånd från varandra. Mellan pålarna nedstuckos käppar, och mellan dessa och pålarna flätades pilgrenarna. Vågor och ström förde snart tång till stranden, och tången fastnade i landarmen, och en för fisken ogenomträngglig tångvall bildades. Fisken simmade då längs fångstarmen. Ena vägen stötte den på land. Vid yttre ändan av armen placerades homman.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

4825

Bommullsgarnet kom å Skånes sydkust i bruk vid hemtillverkningen av fiskredskap först någon gång på 1860 — talet. Garnet importerades till Ystad, där det såldes för 75 riksdaler banko för en bunt om c:a 5 kg. 10

På grund av fiskarenas fattigdom dröjde det länge innandetta för dem dyrbara material blev mera allmänt använt. Med de primitiva redskap, som användes, gav helt naturligt fisket ett ringa utbyte. En fiskare från Falsterbo och en från Kämpinge arrenderade under senare åren av 1800 — talet fisket utmed Falsterbo och Kämpinge strand — ett fiske, som nu årligen avkastar för med än femtiotusen kronor. De båda fiskarena voro mycket fattiga och kunde endast med svårighet hålla nöden från sina torftiga stugor.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet